

Whatsapp Kullanıcılarında Oluşan Yeni Alışkanlık ve Davranış Kalıplarının Türk Kültüründeki Âdâb-ı Muâşeret Açısından İncelenmesi

Investigation of New Habits and Behavior Patterns Formed by Whatsapp Users in Terms of the Rules of Good Manners in Turkish Culture

Adil Aktaş¹ - İrfan Arık²

1. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü, adil.aktas@manas.edu.kg
2. Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Çelebi Meslek Yüksekokulu, Görsel, İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, irfan.arik@ikc.edu.tr

Öz

Dünyayı akıllı telefon teknolojisinin içine sığdıran bilgi ve iletişim ağı sayesinde gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamda değişimler ve yeni davranış kalıpları ortaya çıktığı görülmektedir. Papirüsten matbaaya, telgraftan Wi-Fi cihazına tarihi süreçte üretilen her teknolojik ürünün, insan davranışlarını, toplumsal ve ekonomik yapıyı, yönetim anlayışını vb. etkilediği dikkate alındığında ileriki zamanlarda teknolojik gelişmelere bağlı olarak yeni değişimlerin olması kaçınılmazdır. Hemen her alanda görülebilen bu değişimler kültürel olarak da toplumları etkilemektedir. Günümüzde günlük hayatta insanların elinden düşürmediği ve birçok farklı işlevi olan cep telefonlarının da söz konusu bu değişimdeki payı oldukça büyüktür. Buradan hareketle bu çalışmada Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan âdâb-ı muâşeret ile WhatsApp kullanımıyla oluşan davranış kalıplarının karşılaştırmalı yöntemle ele alınarak incelenmesi amaçlanmıştır. Günümüzde bilgisayara bağlı kalmadan akıllı telefonlar sayesinde anlık mesajlaşma ve aramaya imkân tanıyan WhatsApp uygulaması, gün geçtikçe ve eksikliği hissedildikçe yeni özellikler geliştirerek kullanıcı sayısını her geçen gün artırmış ve günümüzün en çok tercih edilen iletişim platformlarından biri olmuştur. Ancak insanların birbirleriyle yüz yüze iletişiminde geçerli olan görgü kurallarının bu platformda nasıl uygulanması gerektiği konusu sorun teşkil etmektedir. Türk toplumunda yüzlerce yılda oluşan bu yazısız kuralların, teknolojinin eseri olan yeni uygulama ve platformlara uyarlanması da başka bir sorundur. Çünkü teknoloji sayesinde sürekli yeni ürünler üretilmekte, dolayısıyla da sanal dünyada toplumsal normların oluşması için gerekli olan süreç tamamlanamamaktadır. Dolayısıyla hem bir sosyal medya platformu hem de anlık mesajlaşma uygulaması özelliği taşıyan WhatsApp'taki bazı özelliklerin, birtakım faydalar sağlasa bile Türk kültüründe yerleşmiş olan toplumsal normlarla ve davranış kurallarıyla uyum sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, WhatsApp, Türk Kültürü, Âdâb-ı Muâşeret, Netiket

Abstract

It is seen that changes and new behavior patterns have emerged in both individual and social life thanks to the information and communication network which fits the world into smartphone technology. Considering that every technological product produced in the historical period, from papyrus to printing, from telegraph to Wi-Fi device, affects human behavior; social and economic structure, management understanding, etc., it is inevitable that there will be new changes in the future depending on technological developments. These changes, which can be seen in almost every field, also affect societies culturally. Today, mobile phones, which are used by people in daily life and have many different functions, have a large share in this change. From this point of view, by using a comparative method, this study aims to examine the rules of good manners, which have an important place in Turkish culture, and the behavioral patterns formed by the use of WhatsApp. Today, thanks to smartphones, the WhatsApp application which allows instant messaging and calling without being connected to a computer, has developed new features every other day and when needed. It is increasing the number of its users day by day and has become one of the most preferred communication platforms now. However, the issue of how the rules of good manners that are valid in face-to-face communication between people should be applied on this platform poses a problem. Adapting these unwritten rules, which have been formed in Turkish society over hundreds of years, to new applications and platforms that are the result of technology is another problem. Because, thanks to technology, new products are constantly being produced, so the process necessary for the formation of social norms in the virtual world cannot be completed. Therefore, it has been concluded that some features of WhatsApp, which is both a social media platform and an instant messaging application, do not comply with the social norms and codes of conduct existing in Turkish culture, even if it provides some benefits.

Keywords: Social Media, WhatsApp, Turkish Culture, Good Manners, Netiquette

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.8102526

Geliş/Received: 27.04.2023

Kabul/Accepted: 26.06.2023

Yayın/Published: 30.06.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Giriş

İnternetin insan yaşamına girdiği 90'lı yıllarla birlikte masaüstü bilgisayarlar aracılığıyla ikili iletişimi kolaylaştıran sohbet odaları, anlık mesajlaşma uygulamalarının ilk örneklerini oluşturmaktadır. Mobil telefonların yaygınlaşmaya başladığı zamanlarda ise SMS (kısa mesaj) tekniği ile bilgisayara ve internete ihtiyaç duyulmadan anlık olarak iletişim kurulabilmekteydi. Zamanla internetin mobil telefonlarda kullanılması ve bu kullanıma uygun uygulama ve cihazların üretilmesiyle iletişim her an, her yerde sağlanmaya başlamıştır. Akıllı (smart) telefon olarak adlandırılan bu cihazlar sürekli geliştirilerek işlevi genişletilmiş ve bu cihazlarda kullanılabilecek uygulamalar da eş zamanlı olarak geliştirilmiştir. Araştırmamıza konu olan WhatsApp bu uygulamalardan bir tanesidir.

2009 yılında kurulan ve adını kelime anlamı olarak "What's up!" (Naber!) ifadesinden alan WhatsApp, bilgisayar aracılığıyla çevrimiçi iletişimin kurulabildiği sohbet odalarının gelişmiş bir şekli olmasının yanında SMS'in de alternatifidir. Facebook tarafından 2014 yılında satın alınarak yeni özelliklerle sürekli geliştirilmiştir. Artık WhatsApp aracılığıyla GIF, metin, belge, fotoğraf, video, konum vb. gönderilebilmekte, grup ve topluluk oluşturularak geniş kitlelerle iletişim sağlanabilmekte, grup üyelerine yönelik anket uygulanabilmekte, sesli ve görüntülü arama yapılabilmektedir. Uzun ve Uluçay'a göre (2017, s. 222), WhatsApp'ın ücretsiz olması, başka bir servise kaydolmayı gerektirmemesi, kullanıcının telefon numarasını, kimliği olarak kullanmasına imkân tanınması WhatsApp'a ivme kazandıran etkenlerdendir. Göncü (2018, s. 607), WhatsApp'ın tercih edilmesinde sosyalleşme (toplumsal etkileşim), yondeşme (multimedya), profesyonel ihtiyaçlar (mesleki), eğlence vb. unsurların ön plana çıktığını belirtmektedir. Balci ve Tezel-Şahin, (2018, s. 769) öğretmenlerin, WhatsApp'ın görüldü-okundu bilgisi vermesi, toplu bilgilendirme yapılabilmesi, fotoğraf-video paylaşılabilmesi ve ücretsiz olması gibi özelliklerinin öğrenci velileriyle iletişim kurmada en beğendiği özellikler olduğu sonucuna varmıştır. Yazıcı (2015, s. 1116), özellikle gençlerin telefonda konuşmak yerine mesajlaşma yöntemini daha hızlı, etkin, pratik bulduklarını ve iletişimde bu yöntemi sıklıkla tercih ettiklerini belirtmektedir. Hatta uygulamadan hoşlanmayan veya benzer diğer uygulamaları tercih eden kullanıcılar bile zamanla sosyal çevrelerinin getirdiği baskı sonucunda uygulamayı yüklemek durumunda kalmışlardır.

WhatsApp, her ne kadar mobil akıllı telefonlarda kullanıma uygun olarak tasarlanmış olsa da WhatsApp Web özelliği sayesinde masaüstü veya dizüstü bilgisayarlarla kullanım imkânı sunarak ofiste de iletişimin devam etmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca uçtan uca şifreleme sayesinde mesajlar gönderici ve alıcı dışında WhatsApp dâhil hiç kimsenin erişemeyeceği şekilde daha korunaklı hale getirilmiştir (whatsapp.com, 2023). Tüm bu özellikleri sayesinde WhatsApp, backlinko 2023 verilerine göre tüm dünyada 2 milyardan fazla kullanıcı tarafından kullanılan bir uygulama olmuştur (backlinko, 2023).

WhatsApp, üretilen her yeni teknolojik ürün gibi hayatı kolaylaştırmasının yanında kullanıcılarında bazı davranış kalıpları oluşturmakta, yeni alışkanlıklar kazandırmakta, yaşam tarzını değiştirmektedir. Toffler (2008, s. 16-18) tarafından "üçüncü dalga" olarak ifade edilen bu büyük değişim yönetim şekilleri, politika, sivil toplum, eğitim, haberleşme, sağlık, ekonomi, toplumsal yaşam, aile yapısı, meslek hayatı gibi birçok alanda hissedilmektedir. Friedman'a göre (2002, s. 28) bu değişimler daha önceki dönemlere göre çok daha hızlı ve aralıksız yaşanmakta, değişimin hızı sürekli artmaktadır. McLuhan'ın öne sürdüğü "Araç insanın uzantısıdır" varsayımına göre teknolojik araçlar insanın fiziksel yeteneklerini geliştirme çabası içindedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 143). Harold Innis de bu doğrultuda iletişimde kullanılan araçların teknolojik gelişimiyle birlikte yönetim ve toplum yapısının da etkilendiğini ve değiştiğini belirtmektedir (akt. Timisi, 2003, s. 43). 1960'lı yıllarda McLuhan ve Innis tarafından öne sürülen bu düşünceler, iletişim süreçlerinde çoklu ortamların yaygınlaştığı zamanımızda iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve sanallığın keşfiyle doğrulanmıştır (Altun, 2006, s. 64). Facebook, Instagram, Telegram, Swarm, LinkedIn, WhatsApp, Twitter, Youtube, Snapchat, TikTok vb. platformlar sunmuş oldukları yeni alışkanlıklar ve yaşam tarzıyla toplumları sanal bir sosyalliğe taşımaktadır. Adı geçen uygulamalar içerisinde 2 milyardan fazla kullanıcı sayısına sahip olan WhatsApp da kullanıcılarında yeni alışkanlıklar ve davranış kalıpları oluşturmaktadır. Bununla birlikte, oluşan yeni alışkanlık ve davranış kalıplarının toplumsal normlara uygun olup olmadığı sorunu da gündeme gelmektedir.

Toplumda yazılı olan ve uyulmadığında yasaların yaptırım gücü uygulanan kurallar dışında yazılı olmayan kurallar da bulunmaktadır. Aynı şekilde sosyal medyada da son zamanlarda yasalarla düzenlenmeye çalışılan yazılı kurallar dışında "netiket" olarak adlandırılan sosyal medyanın âdâb-ı muâşeret de bulunmaktadır. Ancak toplumsal değerlere bağlı olarak toplum fertleri tarafından kabul edilen ve uygulanan yazısız kurallar ile sosyal medya kullanıcılarının sanal toplumda oluşturdukları kuralların zaman zaman uyuşmadığı görülmektedir. Gerçek dünyada toplum fertleri tarafından normal olmayan bir tutum, sosyal medyanın sanal dünyasında normal kabul edilebilmekte veya bunun tam tersi söz konusu olabilmektedir. Buradan hareketle bu araştırmada WhatsApp kullanıcılarında oluşan yeni alışkanlıklar ve davranış kalıpları, Türk toplumunda yüz yıllardır oluşmuş olan âdâb-ı muâşeret ekseninde ele alınarak incelenecektir.

1. Âdâb-ı Muâşeretin Sosyal Medyadaki Yansıması: Netiket

Sosyal bir varlık olarak insan, yaşadığı toplumun yazılı veya yazısız kurallarına uymakla yükümlüdür. Yazılı kuralların uygulanmasında kanuni ve yasal cezalar uygulanırken yazılı olmayan kuralların uygulanmasında toplumsal baskı, ayıplama, kınama, dışlama vb. yaptırımlar etkili olmaktadır. Yazılı olmayan kurallardan biri de âdâb-ı muâşeretir. "İyi tutum ve davranışlarla bunları kazandıran bilgi için kullanılan edebîin çoğulu âdâb ile 'barış içinde yaşama, birbiriyle uzlaşma' anlamındaki muâşereden (muâşeret) gelen âdâb-ı muâşeret (âdâbü'l-muâşere) genellikle bireylerin ve toplum kesimlerinin birbirine karşı olan sevgi ve dostluk duygularını güçlendirici medenî ve ahlâkî davranışları, nezaket ve görgü kurallarını ifade eder." (Yaşar, 2020, s. 34).

TDK (TDK, 2023) sözlüğünde kısaca "görgü kuralları" olarak ifade edilen âdâb-ı muâşeretin tanımında "barış içinde yaşama, uzlaşma, sevgi ve dostluk duygularını güçlendirme" vurgusu toplum için önem arz etmektedir. Nitekim bu kurallar yüz yıllar süren zaman diliminde toplum tarafından geleneksel, ahlaki ve dini değerlere ters düşmeyecek şekilde oluşturulmakta, yaşatılmakta ve nesilden nesile aktararak sürekliliği sağlanmaktadır. Nesilden nesile aktarım söz konusu olduğu için de büyüklerden görerek, duyarak, taklit ederek veya özenme yoluyla edinilmektedir. Basılı TDK sözlüğünde (1998, s. 20) "Terbiyeli, ince davranmak için tutulması gereken yollar, davranış bilgisi, topluluk töresi, görgü" olarak tanımlanmaktadır. Devellioğlu'nun (1999, s. 8) sözlüğünde ise "içtimai yaşayış bilgisi, usulleri" olarak ifade edilmektedir.

Karacan'a göre (2022, s. 15) Türk toplumunda yerleşmiş olan âdâb-ı muâşeret, uzun yıllar boyunca kaynağını İslâm ahlâkından alan ve bireyin davranışlarında İslâm ahlâkını gözeterek tutum sergilemesini sağlayan bir unsur olarak görülmüştür. Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan seküler yaklaşımlarla dinden uzaklaşmış ve medenileşmeye ölçüt olarak kabul edilen Batı toplumlarındaki davranış ve kaideler bütünü olarak algılanmaya başlamıştır. Ancak Yılmaz (2017, s. 4), âdâb anlayışının toplumdan topluma farklılık gösterse bile İslâm'ın ahlaki değerleriyle oluşan âdâb-ı muâşeretin kültürel etkilenmelere kurban edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Kaynak olarak gerek Batılı toplumların davranış kalıplarıyla, gerekse geleneksel, ahlaki ve İslami değerlerle beslensin, her iki durumda da toplumsal ilişkilerin saygı, sevgi, terbiye, nezaket ve zarafet içerisinde sürdürülmesi önem arz etmektedir. Böylece hem bireyin hem de toplumun saygı, şeref, itibar vb. erdemleri korunmuş olacaktır.

Sanayileşmeyle birlikte artan şehir nüfusu, insanların bir arada yaşaması için gerekli olan toplumsal normlara uygun davranışlar sergileme ihtiyacını daha da artırmıştır. Hatta Obuz (2022, s. 685), şehir nüfusunun artmasıyla birlikte İstanbul'da toplum huzurunu bozucu davranışların, 1945 yılında kurulan "Saygısızlıkla Savaş Derneği" adında bir oluşumla giderilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Benzer şekilde ağ toplumuyla birlikte sanal ortamlarda oluşan topluluklar da sanal dünyanın âdâb-ı muâşeret ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Ünal'ın, Türkiye'de sosyal medyada nezaket dışı paylaşımlar üzerine yapmış olduğu bir araştırmaya göre nezaket dışı paylaşımlara veya rencide edici siyasal içerikli paylaşımlara maruz kalanların oranı %54,8; çok sık maruz kalanların oranı ise %15,3 olarak tespit edilmiştir (Ünal, 2018, s. 1828). Üstelik bu araştırmanın 2018 yılında yapıldığı ve sosyal medya kullanıcılarının sayısının her geçen gün arttığı göz önüne alındığında bu oranın daha da artmış olması doğal bir sonuç olarak görülebilir. Erdem ve Avcı (2020, s. 445) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin çocukların aileleriyle iletişim için kurduğu WhatsApp gruplarının en dezavantajlı yanının gereksiz mesajlaşmalar/tartışmalar ve uygunsuz zamanlarda kullanım olduğu görülmüştür.

Sosyal medyada oluşan sanal toplumların âdâb-ı muâşereti "netiket" olarak adlandırılmaktadır. Netiket sözcüğü, "ağ" anlamındaki "net" sözcüğü ile "toplum içindeki davranışlarda izlenecek yol" anlamı taşıyan "etiket" sözcüğünün birleşimiyle oluşmuştur. Netiket üzerine ilk olarak 1985 yılında bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma elektronik posta gönderirken dikkat edilmesi gereken içerik, noktalama, selam ve veda ifadeleri, noktalama işaretleri, yazım kuralları vb. konularını kapsamaktadır (Atalay, 2019, s. 8-9). Daha sonraki yıllarda mobil telefonların teknolojik olarak gelişmesiyle birlikte sosyal medya platformlarının ortaya çıkması ve her geçen gün kullanıcı sayısının artması, çalışmaları bu alana yöneltmiştir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar nicelik olarak yeterli düzeyde değildir.

Yüz yüze ilişkilerin sağlanabildiği toplumsal yaşamdaki âdâb-ı muâşeret ile sanal platformlardaki netiket arasında belli başlı farklar bulunmaktadır. Her şeyden önce âdâb-ı muâşeretinde nesilden nesile aktarım söz konusu olduğundan küçüklerin büyükleri taklit etmesi veya onlara özenmesi sonucu oluşan bir davranış değişikliği ve kazanım ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle yeni nesil bu davranışları bir önceki nesilden öğrenir. Ancak netikette tam tersi bir durum söz konusudur. "Z kuşağı" olarak da adlandırılan ve internetin, akıllı telefonların, sosyal medyanın yoğun olarak kullanılmaya başladığı 2000'li yıllarda dünyaya gelmiş olan nesil, internetle, akıllı telefonlarla ve sosyal medyayla sonradan tanışan kuşaklara bu kuralları öğretmektedir. "X ve Y kuşağı" olarak da adlandırılan bu nesil, akıllı telefonların veya sosyal platformların uygulama özellikleriyle ilgili bilmedikleri konuları bir sonraki

nesilden öğrenmekte, yani toplumsal roller değişmektedir. Dolayısıyla da sanal dünyanın âdâb-ı muâşeretini olan netiketin kuralları en son nesil tarafından anonim olarak belirlenmektedir. Ancak yüz yüze ilişkilerin sağlanabildiği toplumsal yaşamdaki âdâb-ı muâşeretinin oluşumu ve sonraki nesle aktarılması için uzun süreye ihtiyaç duyulurken, sanal platformların sürekli yeni özellikler geliştirmesi ve kullanıcı sayısını artırması nedeniyle aktarım yapılmadan yeni kurallar veya davranış şekilleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin elektronik posta için geliştirilmiş olan netiket kuralları Facebook, WhatsApp, Instagram, TikTok vb. platformlarda geçerliliğini yitirmekte, bu platformlar için yeni davranış şekillerinin geliştirilmesi ihtiyaç haline gelmektedir. Ancak aradaki kuşak farkı bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin Neymen (2022)'in ifade ettiği gibi dijital yerliler olarak adlandırılan gençler tarafından WhatsApp mesajlaşmalarında cümlelerin sonuna nokta konulması bir gerginlik işareti olarak algılanmaktayken daha büyük yaş gruplarında ya da daha formal ortamlarda noktalama işaretleri kullanmamak yadırganmaktadır.

İster yaşanan toplumda olsun ister günümüz sanal dünyanın topluluklarında olsun, topluluk halinde yaşamayı kolaylaştıran ve "görgü/nezaket kuralları" olarak da ifade edilen âdâb-ı muâşeretinin temelinde başkalarını dikkate almak, umursamak ve insana değer vermek bulunmaktadır.

2. WhatsApp Kullanımında Oluşan Âdâb-ı Muâşeret Dışı Davranış Kalıpları

Yeni teknolojiler iletişim biçimlerini büyük ölçüde değiştirmiş, bu durum da alışkanlıkları ve davranış kalıplarını etkilemiştir. Artık akıllı telefonlara yüklenen uygulamalar aracılığıyla zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde iletişim kurabilme imkânı bulunmaktadır. Facebook, WhatsApp, YouTube, Instagram, TikTok, Twitter, Telegram gibi uygulamalar her an her yerde insanlara fotoğraf veya video paylaşma, mesaj iletme, haberleşme, örgütlenme, iletişim kurma imkânı sağlamaktadır. Bu uygulamalar içerisindeki WhatsApp anlık mesajlaşma için en çok kullanılanlardan biridir. Ayrıca WhatsApp'ın ücretsiz olması, diğer sosyal medya platformlarında olduğu gibi herhangi bir hesap edinmeye gerek olmaması, kimlik olarak telefona kayıtlı bir numaranın yeterli olması, kullanımının pratik olması gibi nedenler tercih edilmesinde etkili olmaktadır.

Dünyada kullanıcı sayısı 2 milyarı aşan WhatsApp, kişiler arası iletişimde birçok açıdan kolaylık sağlamaktadır. Okul, üniversite vb. eğitim-öğretim kurumları, iş yeri, arkadaş ve akrabalar, meslek grupları, sivil toplum kuruluşları, siyasi oluşumlar vb. grup ve toplulukların kendi oluşturdukları grup üyeleri arasındaki iletişimi yazılı, sesli veya görsel olarak sağlamakta ve böylece kullanıcıların günlük yaşamını kolaylaştırmakta, zaman ve maliyet açısından tasarruf sağlamaktadır. Ayrıca herhangi bir telefon operatörüne ücret ödmeden sesli veya görüntülü iletişime imkân tanımaktadır. Ancak diğer sosyal medya uygulamaları gibi WhatsApp'ın da kullanıcılarında bazı yeni davranış kalıpları oluşturduğu ve bu davranış kalıplarından bazılarının Türk toplumunda yüz yüze iletişimde kullanılan görgü kurallarına uygun olmadığı görülmektedir. Bu davranış kalıpları WhatsApp uygulamasının sunduğu bir özelliğe bağlı olarak oluşabildiği gibi kullanıcıların kendi iradeleriyle oluşturdukları davranış kalıpları da bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen özelliklere bağlı olarak geliştirilen ve görgü kurallarına uygun olmadığı tespit edilen bu davranış kalıpları aşağıdaki başlıklar altında analiz edilmiştir.

2.1. Durum Paylaşma Özelliği

Kullanıcıların ne durumda olduklarını başlangıçta "müsait, meşgul, dışarıda" ifadeleriyle belirtmelerini sağlayan WhatsApp, daha etkileşimli ve görsel yanı kuvvetli "durum paylaşma" özelliğini geliştirerek 24 Şubat 2017 tarihinden itibaren uygulamaya koymuştur. Bu özellik kişilerin kısa bir görüntü kaydı veya fotoğrafla sözcük temelli "müsait, meşgul, dışarıda" ifadelerinden daha detaylı bir şekilde durumlarını iletmelerini sağlamaktadır. Ancak özgür bir şekilde yapılan bu paylaşımlar neticesinde kişiler başkaları hakkında bilmeleri gerekenden çok daha fazlasını bilmiş olmaktadır. Çünkü kullanıcılar bu özelliği "bilinmek, fark edilmek, dikkate alınmak, görünür olmak" kaygısıyla mevcut durumlarından başkalarını haberdar etmek amacıyla kullanmaktadır.

Bu tür paylaşımlar kişinin rutin davranışı haline geldikten sonra zamanla daha çok bil(in)me duygusu ve ilgi odağı olma kaygısıyla kişiyi bir öncekinden daha özel görüntüleri paylaşmaya sevk etmekte, önceleri paylaşmayan özel görüntüler sıradanlaşarak normalleşmektedir. Üstelik kişinin toplumda sahip olduğu özel ve ortak alanlar, yapılan filtresiz paylaşımlar neticesinde iç içe girmekte, özel alanda kalması gerekenle ortak alana sunulması gerekenlerin ayrımı bulanıklaşmaktadır. Bu durum paylaşımda bulunan kullanıcıyı teşhir ve ifşaya, takip eden kullanıcıları ise tecessüse¹ sevk etmektedir. Her iki durumda geleneksel Türk toplumunda âdâb-ı muâşerete aykırı bir durumdur. Niedzwiecki'ye (2010, s. 10) göre bu tür paylaşımlar zamanla gözetle(n)me ve dikizle(n)me kültürü

¹ Tecessüs: "Belli etmeden, kendini ilgilendirmeyen şeyleri öğrenmeye çalışma" (TDK, s. 2163) olarak ifade edilen bu durum, Türk kültürünün temelini oluşturan dini kaynaklarda da hoş karşılanmamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de Hucurât sûresi 12. ayette "Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin giybetini yapmayın." (Kur'ân-ı Kerim Meâli, 2011, el-Hucurât 49/12) buyruğuyla gizli durumların, kusurların araştırılmaması gerektiği belirtilmektedir.

oluşturmakta, bu kültürde teşhir ve ifşa kanıksanmakta, böylece başkalarının teşhirlerini görme arzusu gibi kendini teşhir etme arzusu doruğa ulaşmakta, mahremiyet alanı ihlal edilmektedir. Ayrıca paylaşılan fotoğraf karelerinin, kişilerin izni olmadan paylaşılması, gruplarda ya da kişilerle yapılan yazışmalarda ekran görüntüsünün paylaşılması mahremiyeti ihlal eden diğer uygulamalardır.

2.2. Kişi Engelleme Özelliği

Telefon operatörlerinde uygulanan ve istenmeyen kişilerin ulaşımını engellemek için kullanılan bu özellik WhatsApp'ta da uygulanabilmektedir. Ancak WhatsApp'ta engellenen kişi sadece arama özelliğine değil metin, sesli veya yazılı mesaj, görüntü, görüntülü arama, video gibi uygulamada kullanılabilen tüm özelliklere ayrı ayrı veya hepsine birden engellenebilmektedir. Üstelik engellenen kişinin, telefon rehberinde kayıtlı olması gerekmemektedir. Ancak WhatsApp kişilerinin genellikle telefon rehberinde kayıtlı olan tanıdık kişiler olduğu düşünülürken, engellenen kişinin engellendiğinden haberinin olmaması âdâb-ı muâşeret açısından sorun teşkil etmektedir. Çünkü böyle bir durumda engelleyen kişi rol yaparak "miş gibi" davranmış olmaktadır. Diğer taraftan durum paylaşma özelliğine "şunlar hariç kişilerim" veya "sadece şu kişilerle paylaş" şeklinde filtre uygulayarak paylaşımında bulunmak mahremiyet açısından bir gereklilik olarak değerlendirilebilir.

2.3. Mavi Tik'in Kapatılması

Mesajlaşma sürecinin nasıl işlediğinden kullanıcıları haberdar etmek amacıyla uygulamada tek siyah tik, çift siyah tik ve çift mavi tik bulunmaktadır. Bunlardan ilki mesajın kaynaktan çıktığını, ikincisi hedefe iletildiğini, üçüncüsü ise hedef kişi tarafından mesajın okunduğunu, görüldüğünü ifade etmektedir. Ancak uygulama yapmış olduğu güncellemeyle üçüncü durumda alternatif sunmuş ve mesajın hedef kişi tarafından okunduğunu ifade eden mavi tik işaretinin kapatılabilmesini mümkün kılmıştır. Bu yeni özellik, mesaja hemen cevap verilmesinin mümkün olmadığı durumlarda daha sonra cevap verilmesi planlanan mesajların hatırdan kalmasını sağlaması açısından kullanışlı olsa da kişiler arası ilişkilere zarar verecek sonuçlar doğurabilecek bir özellik olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü mavi tik aktifken mesajın hedef kişi tarafından okunup okunmadığı belli olmakta, bu da kişinin mesaja cevap verme süresine etki etmekteydi. Mavi tik'in kapatılabilmesi özelliğiyle iletişimde "miş gibi" davranmaya zemin hazırlanmış olmaktadır. Çünkü mesajı alan kişi okuduğu halde okumamış gibi davranarak cevabı erteleyebilmekte, karşı tarafın ise bundan haberi olmadığı için âdâb-ı muâşeretin temelinde yer alan "karşı tarafı dikkate alma, umursama, değer verme" özelliğine aykırı bir durum sergilenmiş olmaktadır. Aynı durumun, yeni nesil Z kuşağı dijital yerliler tarafından "görüldü atma" olarak ifade edilen ve mavi tik aktifken okunduğu halde geciktirilen mesajlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

2.4. Sesli Mesaj Özelliği

Metne dayalı mesaj gönderebilmenin yanı sıra 2013 yılından itibaren sesli mesaj özelliği de kullanılabilir. Bu özellik, yazılı mesaj gönderebilmenin mümkün olmadığı veya zor olduğu durumlarda mesajlaşmayı daha pratik hale getirerek zaman ve emek açısından da tasarruf sağlamaktadır. Üstelik yazılı mesajlarda duyguların, tonlamaların tam olarak ifade edilememesi ve emojilerin² de yetersiz kaldığı durumlarda sesli mesajlar daha kullanışlı olabilmektedir. Ancak karşıdaki kişinin sosyal statüsüne veya yakınlık derecesine dikkat edilmeden sesli mesaj gönderilmesi âdâb-ı muâşerete aykırı bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü mesajı alan kişinin sesli mesajı dinleyebilecek durumda olup olmadığını bilmeden bu şekilde gönderilmesi karşıdaki kişiyi zor durumda bırakabilecektir. Üstelik mesajı gönderenin, mesajı alanın içinde bulunduğu ortamı bilmediği için iki kişi arasında geçtiğini düşünerek kullandığı söz ve ifadeler başkaları tarafından da duyulabilir. Mesajı gönderen alıcının ortamından haberdar olsa belki kullanmayacağı ifadeleri kullanmakta, diğer taraftan mesajı alan da ne duyacağını bilmediği ya da olumsuz sözler duymayı beklemediği için gelen mesajı sesli olarak dinleyebilmektedir. Sonuçta iki kişi arasında geçmesi gereken bir diyaloga başkaları da maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla kullanıcıların sosyal statüsüne veya yakınlık derecesine dikkat etmeden mesajların sesli gönderilmesi görece resmi veya uzak kişilere saygısızlık anlamına gelmektedir.

2.5. "İletildi" Türü Mesajlaşma

"Kopyala-Yapıştır" tekniğinin farklı bir versiyonu olarak WhatsApp'ta rehberdeki bir kişinin gönderdiği mesajın seçilerek yapıştırmaya gerek kalmadan başka bir kişiye veya gruba iletilmesi mümkün olabilmektedir. Bu özellik,

² Emoji; özellikle sosyal medya ortamlarında kişilerin duygularını ifade etmek için kullandıkları görsel karakterlerdir. Bu karakterler elektronik mesajlarda ve internet sitelerinde yer alan mesajları zenginleştirmek için kullanılmaktadır. Emojiler, yüz ifadeleri başta olmak üzere çeşitli türlerde bulunur.

mesajın kısa sürede birçok kişiye ulaştırılabilmesi gereken acil durumlarda mesajın tekrar yazılma zorunluluğunu ortadan kaldırmakta ve kolaylık sağlamaktadır. Ancak böyle bir zorunluluğun olmadığı durumlarda kalıp mesajların kopyalanarak veya başkası tarafından gönderilen mesajın iletilme yöntemiyle rehberdeki kişiye/kişilere veya gruba gönderilmesi mesajı bayağılaştırdığı gibi gönderilen kişiye değer verilmediği anlamına gelmektedir. Arama motorları aracılığıyla sanal ortamlarda kolaylıkla bulunabilen, kopyalamak ve iletmekten başka hiçbir emek harcamadan gönderilen bu tür hazır mesajlar kişiye özelden gönderilmiş olsa bile sanal ortamda birçok kişiye gönderildiği için özel olma durumunu yitirmektedir. Mesajı gönderen gönderdiğini, mesajı alan da aldığını kısa bir süre sonra unutabilmektedir. Çünkü aslında ortada paylaşılan gerçek bir yaşam deneyimi ya da benzeri bir durum söz konusu değildir, sadece bir tek dokunuşla yapılan bir eylem söz konusudur. Bilhassa son yıllarda popüler olan cuma, kandil, bayram gibi özel günlerde bu tür mesajlar ile günün anlam ve önemi de basitleşmekte ve değersizleşmektedir. Ayrıca sanal ortam mesajlarından başka bir kişinin gönderdiği ve kişiye ait olan metin veya görselin, kişinin izni veya haberi olmadan iletimi rıza ve gizlilik açısından sorun olabilmektedir.

2.6. Anket Oluşturma Özelliği

WhatsApp uygulamasına en son dâhil edilen anket özelliği sayesinde grup üyelerinin bir konudaki fikrini, seçimlerini, tercihlerini, eğilimlerini öğrenebilmelerine olanak sağlanmıştır. Daha önce Telegram uygulamasında bulunan bu özellik 2022 Kasım ayından itibaren WhatsApp uygulamasında da yer almaktadır. Hem gruplarda ve hem de bireyler arasındaki sohbetlerde kullanılabilen anket özelliğinde 12 seçeneğe kadar tercih oluşturulabilmektedir. Hem mobil hem de web sürümünde kullanılabilen anket özelliğinde soru ve cevap seçeneklerine yazıların yanında emojiler de eklenebilmektedir. Anket paylaşıldıktan sonra hangi seçeneklerin daha fazla tercih edildiği ve kimlerin hangi yanıtları verdiği de anlık olarak görüntülenebilmektedir. İşte bu noktada genel anket uygulamasının özüne aykırı bir durum oluşmakta ve kimin hangi yanıtları verdiği rızaları dışında görünmektedir. Ayrıca katılımcıların birbirlerinin cevaplarını görebiliyor olmaları, kişiyi başkasının gizli durumlarını araştırmaya sevk etmektedir. Dolayısıyla bu durumda hem kişilerin veri gizliliği ihlal edilmekte hem de gruptaki diğer kişilerin verdiği cevaplar bir baskı unsuru oluşturarak kişide stres, kaygı ve gruptan dışlanma korkusu gibi olumsuz duygulara sebep olabilmektedir. Sonuç olarak oy vermeye benzemesi nedeniyle çok demokratik bir unsur gibi görünen anket özelliği tersten okunduğunda bir baskı unsuruna dönüşebilmektedir. Diğer bir ifadeyle 512 katılımcıya kadar olanak sağlayan WhatsApp gruplarında dijital demokrasiden söz etmenin pek de olası olmadığı ifade edilebilir. Âdâb-ı muâşeret açısından bakıldığında anket özelliğindeki bazı durumların, kişilerin tercihini gizli tutma, yapılan tercihe saygı duyma ve başkasının gizli durumlarını araştırma konularında sorunlu olduğu görülmektedir.

2.7. Grup ve Topluluk Oluşturma Özelliği

Aynı anda birden fazla kullanıcıya mesaj gönderilebilmesine, sesli veya görüntülü arama yapılabilmesine imkân veren grup özelliği ve grupların bir araya gelmesiyle oluşturulan topluluk özelliği sayesinde daha kalabalık çoklu ortamlarda iletişim kurulabilmektedir. İş yeri, okul, üniversite, aile ve akrabalar, öğrenci velileri, site/apartman sakinleri, meslek grupları, sivil toplum kuruluşları, siyasi oluşumlar vb. hayatın her alanında insan grupları fiziki mesafeye bakılmaksızın sanal olarak bir araya gelebilmekte ve iletişim kurabilmektedir. Bir yönetici tarafından rehberdeki kayıtlı kişiler arasından seçilerek oluşturulan bu gruplar uzun süreli olabildiği gibi belli bir amacı gerçekleştirdikten sonra pasifleşen kısa süreli gruplar da olabilmektedir.

Sanal ortamda oluşturulan bu tarz grupların oluşum ve devam etme süreçlerinde âdâb-ı muâşeret açısından uygun olmayan durumlar bulunmaktadır. Öncelikli olarak bu ortamlarda yöneticinin statüsü ve işlevi gerçek hayattakinden farklıdır. Bu süreçte yönetici topluluk üyeleri tarafından seçilmemekte, hatta yöneticilik yapacağı üyeleri kendisi belirlemektedir. Grup oluşturulduktan sonra yönetici, süreci aynı pozisyonda tek başına devam ettirebileceği gibi üyelerden bir kısmını veya tamamını kendisiyle aynı konuma taşıyarak yönetici yapabilmektedir. Hatta sonradan yönetici olan bir üye ilk yönetici de dâhil olmak üzere diğer yöneticilerin görevlerini sonlandırabilmekte, buna rağmen kendisini yöneticilikten direkt olarak azledememektedir. Ayrıca grup yöneticisi gruptaki diğer üyelerin mesaj gönderebilmelerini kısıtlayarak sadece yöneticilerin mesaj gönderebilmesini sağlayabilmektedir. Bu durum grupta usulüne uygun olmayan veya gereksiz olabileceği düşünülen mesajların grubu meşgul etmemesi, kaos ortamı oluşmaması, grubun mesaj çöplüğüne dönüşmemesi vb. açısından yönetici tarafından gerekli görülse de gerçek toplumsal hayattaki demokratik işleyiş açısından problemlili görünmektedir.

Ayrıca grup oluşturmaya karar veren kişi üye olarak belirlediği kişilerden icâzet almadan yönetici olmasının yanında üyeleri gruba dâhil ederken de üyelerin rızası alınmadan grup oluşturulabilmektedir. Her ne kadar WhatsApp, uygulama içerisindeki ayarları değiştirerek "grup daveti" özelliğiyle üyelerin rızasının alınmasını sağlasa da rehber

eklenen her yeni kişiden sonra bu ayarlamayı yapmak gerekmektedir. Ayrıca ayarları bu şekilde değiştiren kişi, herhangi bir gruba dâhil edilebilmesi için kendisinden izin alınmasını yine kendisi zorunlu tutmuş olmaktadır. Hâlbuki böyle bir zorunluluğa gerek olmadan grubu oluşturacak kişinin gerek icazet gerekse rızaya dayalı bir ortam oluşturması nezaket açısından uygun olan davranıştır. Üstelik rızası alınmadan gruba dâhil edilen üye o gruba ait olmadığı düşüncesiyle gruptan ayrılmak istese bile diğer grup üyelerinin psikolojik baskısına maruz kalabileceği düşüncesi onu grupta kalmaya zorlayabilmekte, bu da gönülsüz bir grup üyeliği sürdürmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yönetici gruba uygun görmediği veya ayrılması gerektiğini düşündüğü üyeyi yine rızasını almadan gruptan çıkarabilmektedir. Bu tür durumlarda grupla artık ilişkisi kalmayan üyenin yönetici tarafından çıkarılması yerine üyenin kendisinin ayrılması toplumsal usule uygun bir davranış olacaktır.

WhatsApp uygulamasının sunmuş olduğu bu özelliklerden başka kullanıcıların kullanım sırasında ihlal ettikleri âdâb-ı muâşeret de bulunmaktadır. Grup içerisinde sadece iki kişiyi ilgilendiren bir konunun özelden değil de gruptan paylaşılması bu ihlallerden biri olarak gösterilebilir. Bu tarz bir paylaşım gruptaki diğer üyelerin kendilerini ilgilendirmeyen bir konuyla meşgul edilmeleri anlamına geleceğinden mesajın umuma değil kişinin kendisine gönderilmesi yerinde olacaktır. Üstelik bu tarz bir mesajın günün çok geç ya da erken bir saatinde gönderilmesi durumunda mesajın zamanlaması da diğer kullanıcılar açısından rahatsız edici bir durum oluşturmaktadır. Nitekim Balcı ve Tezel-Şahin (2018, s. 771) tarafından yapılan bir çalışmada öğretmenler, ailelerle iletişimde kullanılan WhatsApp gruplarında kişiye özel konular hakkında yazma ya da aşırı yazışma gibi grubun amacı dışında kullanımlar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bazı yöneticilerin/amirlerin buldukları konumdan da güç alarak mesai saati dışında, hatta gece saatinde bile çalışanlarına mesaj gönderdiği, talimatlar verdiği görülebilmektedir. Dolayısıyla mesajı alan kişiler hem mesai saatinden sonra dinlenmesi gereken saatte işle ilgili meşgul edilmekte hem de âdâb-ı muâşeret ihlal edilmektedir. Söz konusu bu zamansız, gereksiz ve özel yerine genele mesaj gönderimi sorununa Wasserman ve Zwebner (2017, s. 6,8) tarafından çalışmada da dikkat çekilmekte ve bu konuda grupta ilk başta bazı kuralların oluşturulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Gerçek hayatta toplumun kişi üzerinde bırakmış olduğu toplumsal baskının WhatsApp gruplarında da görülebilmesi muhtemeldir. Çünkü oluşturulan bu gruplarda grup üyelerinden herhangi birinin doğum, ölüm, özel gün, bayram, tebrik vb. durumlarda gruba göndermiş olduğu mesajın benzeri, grubun diğer üyeleri tarafından da aynı grupta paylaşılmaktadır. Bu da aynı doğrultudaki birçok benzer mesajın aynı grup içerisinde farklı kişiler tarafından tekrar tekrar gönderilmesine, grupta okunmayan mesajlar yığını oluşmasına, grubun mesaj çöplüğüne dönüşmesine neden olabilmektedir. Mesaj göndermeyen grup üyesi diğer üyelerin kendisi hakkında yanlış kanaate sahip olabileceği düşüncesiyle kendisinin mesaj göndermek zorunda olduğunu düşünmekte ve bu baskıdan kurtulmak için aynı tür mesajı gruptan paylaşmaktadır. Hâlbuki bu tarz bir kutlama veya taziye mesajının kişilerin mümkünse ziyaret edilerek, mümkün değilse telefonla aranarak, o da mümkün değilse özelden mesaj atarak iletilmesi kişiye değer verildiğini göstermesi açısından nezakete uygun bir davranış olacaktır. Hatta bu tarz bir mesajın kişiye direkt olarak gönderildikten sonra grupta da paylaşılması WhatsApp kullanımıyla oluşan bir davranış bozukluğu olarak değerlendirilebilir. Çünkü kişi iletmek istediği mesajı zaten özelden ilettikten sonra bir de gruptan paylaşıyorsa bu görevini yerine getirdiğine dair kendini gruba ispat etmek anlamı taşımaktadır.

Tüm bunlardan başka herhangi bir mesajın, gruptaki kişilerin farklı ideoloji, din, kültür, statü vb. dikkat edilmeden grupta paylaşılması grup üyeleri arasında huzursuzluğa neden olacağı için uygun mesajın uygun gruba gönderilmesi oluşması muhtemel olumsuzlukları önleyecektir. Yanlış anlaşılmaya veya kötü niyetli kişiler tarafından farklı yöne çekilmeye müsait muğlak mesajların yazılmaması kişilerin birbirlerini doğru anlamalarını kolaylaştıracaktır. Ayrıca çok uzun mesajlar yerine "devamını oku" uyarısına gerek bırakmayacak kısalıkta mesajların gönderilmesi dikkat edilmesi gereken bir başka husus olarak sayılabilir.

Ayrıca mesajlarda duyguların bir göstergesi olarak kullanılan emojiilerin kullanımı da âdâb-ı muâşeret açısından doğru görünmemektedir. Kişi mesajı okuduğunda yüzünde sadece bir gülümseme olduğu halde kahkaha emojisi gönderebilmekte ya da çok fazla üzülmediği halde aşırı üzüntü belirten bir emoji, hatta ağlama emojisi gönderebilmektedir. Bu da karşıdaki kişide yanlış bir algı oluşmasına, dolayısıyla samimiyetsiz bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan ilk başta çok iyi niyetlerle ve amaçlarla kurulan bazı WhatsApp gruplarının bile belli bir süre sonra sanal bir dedikodu ortamına dönüştüğü de göz ardı edilmemelidir. Normalde eğitim ile ilgili bir grupsa eğitim ile ilgili içeriklerin, işyeri ile ilgili bir grupsa da işyeri ile ilgili meselelerin paylaşılması gerekirken zamanla grubun kuruluş amacıyla hiç de örtüşmeyen paylaşımlar yapıldığı da bilinmektedir. Bazen büyük WhatsApp gruplarından ayrı olarak alt küme şeklinde yeni gruplar oluşturulmakta ve bu mikro gruplarda başta büyük grubun diğer üyeleri hakkında olmak üzere başka kişiler hakkında da dedikodu yapılabilmektedir. Bu da âdâb-ı muâşeret

bakımından uygunsuz bir davranış teşkil etmektedir. Nitekim Erdem ve Avcı (2020, s. 449) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin velileriyle iletişim kurmak için kurulan WhatsApp gruplarının gereksiz mesaj ve tartışmalar neticesinde bir sohbet, dedikodu ortamına dönüştüğü belirtilmektedir.

Sonuç

Kişiler ve gruplar arası iletişimi kolaylaştıran, hızlandıran ve farklı bir boyuta taşıyarak iletişim alışkanlıklarını dönüştüren WhatsApp'ın her yıl yeni özellikler ekleyerek kendini sürekli yenilediği ve dolayısıyla da kullanıcı sayısını artırdığı görülmektedir. Bununla birlikte WhatsApp'ın birçok özelliğinin uygulamada Türk toplumunda var olan âdâb-ı muâşeret bakımından uygun sonuçlar vermediği gözlemlenmektedir. Öncelikle Türk toplumunun günlük hayatında halihazırda yaşatılan bazı âdâb-ı muâşeretin sosyal medyada ya da WhatsApp iletişiminde dikkate alınmadığı, göz ardı edildiği ve bazen de WhatsApp'ın sunduğu hizmetler nedeniyle söz konusu kuralların çiğnenmesine ortam oluşturduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, günlük hayatta çok samimi olmadığınız bir kişiyi günün belli bir saatinden sonra aramamız mümkün değilken sosyal ağlarda günün her saati ulaşabilmek, bir diğer deyişle rahatsız edebilmek mümkündür.

Her teknolojik ürünün onu kullananların kültürünü etkilediği, değiştirdiği hatta belli bir süre sonra kendi kültürünü oluşturduğu bilinmektedir. Bu bağlamda WhatsApp özelinde sosyal medyanın da kendi kültürünü ve jargonunu oluşturduğu ifade edilebilir. WhatsApp'ta kullanılan kısaltılmış cümle ve sözcük formları ile çeşitli duygu durumlarını diğer kullanıcılara gösterebilmek için kullanılan emojiler bunun en belirgin örneğidir.

WhatsApp'ın sunduğu hizmetlerin aşağıda belirtilen nedenlerden ötürü âdâb-ı muâşeret bakımından sorunlu olduğu değerlendirilmiştir. WhatsApp'ın durum paylaşma özelliğinin kullanıcıları teşhir ve ifşaya, takip eden kullanıcıları da tecessüse sevk ettiği; kişi engelleme ve mavi tik'in kapatılması özelliğinin engelleyen kişinin rol yaparak "miş gibi" davranmasına zemin hazırladığı; sesli mesaj özelliğinin karşıdaki kişinin sosyal statüsüne veya yakınlık derecesine dikkat edilmeden, üstelik içinde bulunduğu ortam bilinmeden iletişim kurulmasına yol açtığı; "iletildi" türü mesajlaşma özelliğinin mesajları bayağılaştırdığı ve gönderilen kişiye değer verilmediği anlamına gelebileceği; anket oluşturma özelliğinin kişilerin tercihini gizli tutma, yapılan tercihe saygı duyma ve başkasının gizli durumlarını araştırma konularında sorunlu olduğu; grup ve topluluk oluşturma özelliğinin ise yönetici yetkileri, kullanıcıların gruba katılım ve ayrılış biçimi, grup baskısı oluşturmaya zemin hazırlaması ve kişilerin özel hayatına saygı bakımlarından sorunlu olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca mesajlarda duyguları ifade etmek için bazen metinle birlikte bazen de tek başlarına kullanılan emojilerin karşıdaki kişide yanlış bir algı oluşmasına, dolayısıyla da samimiyetsiz bir durumun ortaya çıkmasına sebep olduğu anlaşılmıştır.

Diğer taraftan kültürün yaşayan bir şey olduğu ve sürekli değişerek yeni formlar aldığı gerçeğinden hareketle Türk toplumunun da zamanla değiştiği ve yeni melez kültürlerin ortaya çıktığı kabul edilmelidir. Buradaki sorun WhatsApp tarafından sunulan hizmetlerin bazılarının bu değişimi hızlandırması, yeni bir iletişim kültürü oluşturması ve bu değişimin çok da olumlu yönde olmamasıdır. Diğer taraftan söz konusu bu değişimlerin bu kadar hızlı ve kısa sürede olması eski kuşakların değişimleri takip edebilmesini ve onlara uyum sağlayabilmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla da kuşaklar arasındaki iletişimin ve bağın zayıflamasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak WhatsApp uygulaması ile ilgili en büyük sorunlardan birinin teknolojiye daha yavaş ve zor uyum sağlayan ve dolayısıyla gençlerin gerisinde kalan büyük yaş gruplarının yeni medya ortamında gençler tarafından belirlenen âdâb-ı muâşerete tabi olmak durumunda kalmalarıdır. Böylece normalde büyüklerden öğrenilen âdâb-ı muâşeret yerine gençler tarafından WhatsApp gibi yeni iletişim ortamlarında kullanılan davranış kalıpları büyüklerle aktarılmaktadır. Bu durumda da kuşaklar arasında tersine işleyen bir kültür aktarımı söz konusu olmaktadır.

Teknolojinin sağladığı her yeni olanağın aynı zamanda var olan değerler bakımından yeni riskler taşıdığı da bilinmelidir. Bilhassa grup içi iletişimde öne çıkan bu gibi durumlar grubun oluşturulma aşamasında belli kurallar ve normlar belirlenerek karşılaşılabilecek olumsuz ve âdâb-ı muâşerete aykırı durumlar en aza indirilebilir.

Kaynakça

- Altun, F. (2006). Kutsal medya, kutsal çağ: McLuhan düşüncesini anlamaya katkı. *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (21), 63-88.
- Atalay, G. E. (2019). Sanal dünyanın görgü kuralları: netiket. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 3-13.
- Backlinko, (2023). WhatsApp 2023 kullanıcı istatistikleri: WhatsApp'ı kaç kişi kullanıyor? <https://backlinko.com/whatsapp-users#whatsapp-statistics>

- Balcı, A. ve Tezel Şahin, F. (2018). Öğretmen-aile iletişimde WhatsApp uygulamasının kullanımı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2), 751-778.
- Devellioğlu, F. (1999). *Âdâb-ı muâşeret, Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügât*, 16. Baskı, Aydın Kitabevi.
- Erdem, C. ve Avcı, F. (2020). Okul öncesi eğitimde aile katılımının sağlanması için bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı: Whatsapp uygulaması örneği. *Başkent University Journal of Education*, 7(2), 439-452.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005)., *Öteki kuram, kitle iletişim kuram ve araştırmalarının tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Pozitif Yayınları.
- Friedman, L. M. (2002). *Yatay toplum*. (Fethi, A. Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Göncü, S. (2018). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde y kuşağının WhatsApp kullanımı üzerine bir inceleme. *TRT Akademi*, 3(6), 592-612.
- Karacan, S. B. (2022). Yetişkinlerin âdâb-ı muâşeret algısı ve âdâb-ı muâşeret eğitimine yönelik görüşleri. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 13-40.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. (2011). (H. Altuntaş, M. Şahin Çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Neymen, B. (2020). *Çevrimiçi nezaket kuralları: netiket*, <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2020/12/11/cevrimici-nezaket-kurallari-netiket/>
- Niedzwiecki, H. (2010). *Dikizleme günlüğü*. (G. Gündüç Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Obuz, Ö. (2022). Âdâb-ı muâşeret yolunda nazik bir savaş: Saygısızlıkla Savaş Derneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 681-694.
- Timisi, N. (2003). *Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi*. Dost Kitabevi.
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü dalga*. Yeniçeri, S. (Çev.), Koridor Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Âdâb-ı muâşeret, Türkçe sözlük*, (9. Baskı).
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Adabımuâşeret*. Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Mart 30, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>
- Uzun, K. ve Uluçay, D. (2017). İş ortamında WhatsApp kullanımı ve kesintiye uğrama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 216-231.
- Ünal, S. (2018). Genç nesilde ötekileştirmenin dijital yüzü: nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar ve kutuplaşma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1814-1866.
- Wasserman, E. ve Zwebner, Y. (2017). Communication between teachers and parents using the WhatsApp application. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 16(2), 1-12.
- WhatsApp, (2023). <https://www.whatsapp.com/features>
- Yaşar, F. T. (2020). *Âdâb-ı muâşeret. İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı, T. (2015). Kişilerarası iletişimde anlık mesajlaşma uygulamalarının yeri: Whatsapp uygulaması ile ilgili üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1103-1119.
- Yılmaz, M. K. (2017). Hucurat suresinin öne çıkardığı âdâb-ı muâşeret. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(38), 1-30.

Extended Abstract

Like every new technological product, WhatsApp not only makes life easier, but also creates some behavioral patterns for its users, brings new habits and changes their lifestyles. The question of whether the new habits and behavior patterns seen in WhatsApp users and in other social media platforms such as Facebook, Instagram, Telegram, Twitter, etc. which carry societies to a virtual sociality, are in accordance with social norms comes to the fore.

There are also unwritten rules in society, apart from the rules that are written in the society, and which are enforced by the laws if they are not followed. As a social being, man is obliged to obey the written or unwritten rules of the society he lives in. One of the unwritten rules is good manners (*âdâb-ı muâşeret*). The emphasis on "living in peace, reconciliation, strengthening the feelings of love and friendship" is important for society in the definition of good manners, which is briefly expressed as "etiquette rules". Likewise, in social media, apart from the written rules that have been tried to be regulated by laws recently, there are also the rules of good manners of social media called "netiquette ". However, it is seen that the unwritten rules accepted and implemented by the members of the society depending on social values and the rules created by the social media users in the virtual society do not match from time to time. An attitude that is not normal in the real world can be considered normal in the virtual world of social media and vice versa. Be it in the society we live in or in the communities of today's virtual world, the basis of good manners, which is also expressed as "the rules of etiquette/courtesy", which facilitates living in a community, is to consider others, to care and to value people. From this point of view, in this research, the new habits and behavior patterns that occur in WhatsApp users were examined in the axis of the rules of good manners that have been formed in Turkish society for centuries. These behavior patterns can occur depending on a feature offered by the WhatsApp application, and there are also behavioral patterns that users create of their own will.

The first feature discussed in the study is the State Sharing Feature. As a result of unfiltered sharing using this feature, the private and common areas that a person has in society are intertwined, and the distinction between what should stay in the private area and what should be presented in the common area becomes blurred. This situation leads the users who share the post to exposure and disclosure, and the followers to try to learn things that don't concern them without showing it. Both situations are contrary to good manners in traditional Turkish society.

In the Contact Blocking Feature, the blocked person does not need to be registered in the phone book. However, considering that WhatsApp contacts are generally familiar people registered in the phone book, the fact that the blocked person does not know that he or she has been blocked poses a problem in terms of good manners. Because in such a situation, the person who is blocking is acting as if he is pretending.

With the Turning Off Blue Tick Feature, the situation is prepared for acting "as if" in communication. Because the person who receives the message can delay the reply by pretending to not read it even though he has read it, and because the other party is not aware of it, a situation arises contrary to the characteristic of "taking into account, caring and valuing the other party" which is the basis of good manners.

Voice messages sent thanks to the Voice Message Feature can be considered as a violation of good manners when they are sent without paying attention to the social status or degree of closeness of the other person and without knowing the environment, they are in. Because sending a message without knowing whether the person receiving the message is in a situation to listen to the voice message can put the other person in a difficult situation. As a result, other people may be exposed to a dialogue that should take place between two people. Therefore, it is disrespectful for users to send voice messages in this way to relatively official or distant people.

Sending template messages by copying or "forwarding" the message sent by someone else to the people/group in the contacts makes the message vulgar and means that the sender is not valued. In addition, the forwarding of a text or image sent by another person without the person's consent or knowledge may be a problem in terms of consent and confidentiality.

It is seen that some of the situations in the Questionnaire Feature are problematic, such as keeping the preferences of the people confidential, respecting the preferences made and investigating the confidential situations of others.

The displaying of the answers given by everyone in the group creates an element of pressure on the people, so it can cause negative feelings such as stress, anxiety and fear of being excluded from the group.

In environments created with the Group/Community Feature, the status and function of the administrators are different from those in real life. In this process, the administrator is not chosen by the members of the community, and even he determines who will be the members of the group. In addition, the person who decides to form a group becomes an administrator without obtaining permission from the people he/she specifies as a member, and the consent of the other members is not obtained when including new members in the group. Moreover, an administrator can remove a member that he does not see fit for the group or that he thinks should leave the group without obtaining his consent.

Another problem is that an issue that concerns only two people in the group is shared in the group, not privately. It is also possible that the social pressure that can occur in real life can be seen in WhatsApp groups. Because in these groups, the message sent by any of the group members to the group on birth, death, special day, holiday, celebration etc. is shared by the other members of the group in the same group. A group member who does not send a message thinks that he has to send a message because other members may have a wrong opinion about him, and he shares the same type of message from the group in order to get rid of this pressure.

In addition, the use of emojis used as an indicator of emotions in messages does not seem correct in terms of the rules of good manners. When a person reads a message, he can send a laughing emoji even though there is only a smile on his face, or he can send an emoji expressing extreme sadness, even a crying emoji, even though he is not very upset. This leads to a false perception in the mind of the other person, thus creating an insincere situation.

As a result, in this study, the services provided by WhatsApp, one of the most dominant social media platforms of today, were examined in terms of the rules of good manners that have been formed in Turkish society for centuries. And it was seen that some of the rules of good manners that already exist in the daily life of Turkish society are not taken into account in WhatsApp communication, they are ignored, and sometimes the services provided by WhatsApp cause these rules to be violated.

It is known that each technological product affects and changes the culture of those who use it, and even creates its own culture after a certain period of time. In this context, it can be stated that social media creates its own culture and jargon, in particular WhatsApp. Therefore, one of the biggest problems with the WhatsApp application is that older age groups, who adapt to technology more slowly and with more difficulty and thus lag behind young people, have to be subject to the rules of good manners determined by the young people in the new media environment.

Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru olan herhangi bir kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study .

Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Declaration of Conflicting Interests: The authors has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author’s Note: This study was not produced from any report or thesis.

Author Contributions: All sections of this article have been prepared by two authors.